

Hadis Rivayetinde Sünnî-Şîî Etkileşimi,

Ayşe Nur DUMAN, 1. Baskı, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2023, 261 sayfa.

Ayşe Nur DUMAN'ın 2021 yılında Doç. Dr. Mehmet EFENDİOĞLU danışmanlığında tamamladığı “*Ehl-i Sünnet ve Şia’da Müşterek Rivayetlerin Tahlili -Küleynî’nin el-Kâfi İsimli Eserinin Usûl Bölümü Örneği-*” adlı doktora tezi 2023 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları tarafından basılmıştır. Ülkemizde Şia’nın hadis anlayışına, usulüne dair son yıllarda nitelikli pek çok çalışma yapılmış, Duman’ın çalışması da Şia ve hadis çalışmaları arasında yerini almıştır.

Çalışmanın müşterek zemini, en kısa ifadeyle Ehl-i Sünnet ve Şia hadis eserlerinde yer alan ortak rivayetlerdir. Örneklem olarak ise tez başlığında da yer verildiği üzere Küleynî’nin *el-Kâfi* adlı eserinin Usûl bölümü tercih edilmiştir. Tercih sebebi olarak yazar, Usûl başlığının Şia’nın temel inanç esaslarına dair ve Müslümanların genelini ilgilendiren konulara dair rivayetler içermesi, mezhebin teşekkül sürecini anlamaya ve iki ekolün hem ayrıştığı hem de birleştiği konuları hadisler üzerinden takip etmeye imkan sunduğunu ifade etmektedir. Bu konu kapsamında eserde yeni bazı kavramlara yer verilmiştir, bunlar *müşterek rivayet*, *kısmen müşterek rivayet*, *ortak ravi* ve *kripto ravi* kavramlarıdır. Çalışmadaki kullanım alanları düşünüldüğünde her bir kavram kendine ait ayrı bir alana açıklık getirmekte, eseri okurken kavramın gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Eserin içeriğinden bahsedecek olursak, Küleynî’nin *el-Kâfi* adlı eserinin Usûl bölümünde yer alan 3798 rivayetten 406’sının Sünnî kaynaklarda geçtiği tespit edilmiştir. Sonrasında bu 406 hadisin konularının hangi alanlarda yoğunlaştığına dair tespitler yapılmış, ayrıca rivayetlerin isnadları incelenmiştir. Eserin birinci bölümü *el-Kâfi* ve Sünnî kaynaklarda geçen müşterek rivayetlere dair genel bilgiler içermektedir. Bu bölümde Takribü’l-mezâhib projelerinde iddia edildiği şekliyle her iki grup rivayetler arasında %90 oranında müşterek rivayet olduğuna dair söylemlerin doğruluğu tartışılmaktadır. İkinci bölüm üç ana konu etrafında şekillenmektedir: ilk olarak Ehl-i Sünnet’in hadis halkala-

rından Şîa'nın hadis halkalarına geçen rivayetler, ardından Şîa'nın hadis halkalarından Ehl-i Sünnet'in hadis halkalarına geçen rivayetler, son olarak ise geçiş yönü tayin edilemeyen rivayetler ele alınmaktadır. Tüm bu rivayetlerin incelenmesinin ardından bu ilim halkaları arasındaki geçişin ne zaman, nerede ve kim tarafından yapıldığı tespit edilmiştir. Bunun sonucunda ise her iki grubun hadis halkalarının ne zaman tamamen birbirinden ayrıldığına dair tespitlerde bulunulmuştur. Çalışmanın son bölümü ise müşterek rivayetlerin metinlerine ayrılmıştır. Rivayetlerdeki anlamlı ziyadeler, hazifler ve bağlam değişimlerinin ele alındığı bölümde söz konusu tasarrufun Şîi ravilerden kaynaklandığı şeklinde bir ön kabulden hareket edilmemekte, Sünnî ravilerin de olası etkileri dikkate alınmaktadır. Çalışmanın ek olarak sunulan bölümünde ise ele alınan rivayetlerin isnad şemalarına yer verilmiştir.

Giriş bölümü her akademik çalışmada eserin konusu, amacı, yöntemi, kaynaklarına dair ön bilgi vermesi açısından oldukça önemlidir. Bu bilgilerle birlikte araştırmacı esere dair ön bilgi sahibi olurken cevap bulacağı araştırma sorularına bu kısımdan erişebilmektedir. Belirlenen amaç ve hedeflerin açık bir dille ifade ediliyor olması eserin kıymetini artıran hususlardan biridir. Duman'ın eserinde amaç ve hedeflere dair açık ifadeler yer almasa da araştırma sorularının netliği ve kapsayıcılığı bu boşluğu dolduracak niteliktedir. Ayrıca tüm araştırma sorularının cevaplarını tez içerisinde görmek mümkün. Giriş bölümünün en dikkat çekici yanı ise kaynak zenginliğidir. Görebildiğimiz kadarıyla konuya dair kaleme alınmış tüm eserlere yöntem ve içerik açısından değinilmiş, Duman kendi çalışmasının tamamlayıcı yönünü açık bir şekilde ortaya koymuştur. Kaynaklara dair bu zenginliği eser içerisinde de devam ettirdiğini ifade etmek gerekir. Zira eserdeki atıflar meraka gerek bırakmayacak nitelikte açıktır. Öyle ki, cümleyi okurken aklınıza takılabilecek her soruya cevap teşkil edebilecek bir açıklama içeren yahut kaynağı gösteren dipnot tezin genelinde eklenmiş durumdadır. Konu itibarıyla ülkemizde yaygın kullanımı olmayan bir terminoloji kullanımı bu eserde görülmektedir. Birkaç kavram dışında Şîa'ya dair kavramları açıklayan dipnotlar hemen ardından verilmiş, dipnotta sadece kaynak göstermekle yetinilmeyerek kavrama dair kısa bir açıklama yapılarak detaylı bilgi için kaynak gösterilmiştir. Bu da yalnızca kavramın anlamına ihtiyaç duyacak bir araştırmacı için okumayı oldukça keyifli ve akıcı hale getirmektedir. Dolayısıyla Şîa'ya dair ilk defa bir eser okuyacaksanız ve terminolojiye çok da hâkim değilseniz, bu eseri okurken çalışmanızın bölünmeyeceğini söyleyebiliriz. Temel eserlerde bulunabilecek bilgilere gerekli görüldüğünde metin içinde yer verilse de çoğunlukla atıf verilmekle yetinilmiş bunun için yeni başlıklar açılmamış. Bu durum eserin akıcılığını koruyarak konunun temel bir araştırma noktasında sabit kaldığını, dikkat dağınıklığına mahal vermediğini göstermektedir. Küleynî'nin eserinin incelendiği bir çalışmada, yaygın uygulamanın aksine, eserde Küleynî'nin hayatı ve eserlerine dair bir başlık görmüyoruz. Ancak ülkemizde Küleynî'ye dair yapılan çalışmalardan

bahsederek yazar, kişiye dair merak edilenlerin nerede bulunabileceğini göstermiştir. Esasen çalışmanın konusu da Küleynî'nin hayatının ve eserlerinin bilinmesini gerektirmediğinden, eserin hacmi gereksiz yere artırılmamış, okuyucunun dikkati yalnızca varmak istenen sonuca yöneltmiştir.

Çalışmanın genelinde cümle yapıları çok uzun tutulmamış, açık ve net ifadeler kullanılmış, ağıdalı dilden kaçınılmıştır. Konunun ele alınış şeklinde kişisel bir yargı olmamakla beraber eserin bütününde bir tutarlılığın bulunduğu hemen göze çarpmaktadır. Nitekim bulguların sırayla serdedildiği ancak hiçbir sonuca varmayan, zihni daha da bulanıklaştıran eserlerdeki karmaşanın bu eserde görülmediği kanaatindeyiz, zira bu çalışmada varılan sonuçlar konuya dair tüm verileri mantıklı bir zeminde ele alma ve sunma başarısını göstermiştir. Konular arası geçişler bir cümle ile dahi olsa sağlanmış ve akıcılık korunmuş, her konunun başında bu başlığın neden açıldığı, önemi ve ele alınacak konulara kısaca değinilmiştir. İsnad ve metin değerlendirmelerinin yapıldığı her başlığın son kısmında, varılan sonuçlar, paragraflar arasında gözden kaçmaması adına toplu olarak yeniden metne dönüştürülmüştür. Bu, her ne kadar tez içinde tekrara düştüğü izlenimi verse de aynı başlık altında yapılan bu uygulama araştırmacıların istifadesini büyük oranda artıran bir husustur. Satır aralarında konuya dair yapılabilecek çalışma konusu önerilerine de yer verilen eserde alana dair ilerlemenin sağlanmasına gayret edildiği görülmektedir. Nihayetinde tüm tespitlerin değerlendirilmesi ile sonuç bölümünde, özelde araştırmacıya, genelde alana sağladığı katkı açık bir şekilde görülebilmektedir.

Güncel bilgisayar programlarının, hadis veritabanlarının aktif bir şekilde kullanılarak hazırlandığı anlaşılan bu çalışmada, zengin kaynak kullanımı, açık ve net ifadeler dikkat çekmektedir. Ele alınan konu sınırlandırmaları, araştırmanın yaygınlık alanı ve örnekleme, varılması planlanan sonuçlar açısından yeterlidir. Konunun odak noktasının tez boyunca değişmemesi, bu çalışmayı verimli kılan hususlardan bir başka husustur. Yazarın zihninin çok net ve sonuç odaklı olduğu, konunun işleniş biçiminde de anlaşılmaktadır. Öte yanan yazar konuyu başka yöne çekmekten, konuyu uzatmaktan özellikle kaçınan bir usul takip etmiş, bu da olası bir dikkat dağınıklığının önüne geçerek çalışmanın kısa sürede beklenen sonuçlara ulaşmasını sağlamış gözükmektedir. Dolayısıyla 2021 yılında savunularak ilim dünyasının istifadesine sunulan bu çalışmanın; dikkatin, titizliğin ve yoğun bir çalışmanın ürünü olduğu son derece açıktır.

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı tarafından yayınlanan eser oldukça sade bir kapak tasarımı ile önsözden anlaşıldığı üzere tezin yazım sürecinde katkıları olan Doç. Dr. Muhammed Enes TOPGÜL editörlüğünde yayına hazırlanmış ve araştırmacıların istifadesine sunulmuştur. Eserin bir doktora tezi olarak hazırlanması sürecinde danışmanlığını yürüten Doç. Dr. Mehmet Efendioğlu başta olmak üzere, yazım sürecinde katkı sağlayan, destek olan herkese teşekkür ederiz.

Ayşe Nur DUMAN, Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde Dr. Öğr. Üyesi olarak görev yapmaktadır. Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde ikmal lisans yıllarının ardından Marmara Üniversitesi'nde Yüksek Lisans ve Doktora süreçlerini tamamlamıştır. Duman'ın çalışma alanlarını Şia ve hadis, rical araştırmaları, erken dönem hadis tarihi olarak tanımlamak mümkündür. Hocamıza çalışmalarında başarılar dileriz.

Sümeyye Nur DOĞAN (sumeyyenur.dogan@balikesir.edu.tr)

*Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fak., Hadis,
Balıkesir*